

Het doopkleed en ons naakte geloof

Ds. J.E.*

De lezing die ds. J.E.* gaf tijdens de 13e dialoogdag tussen rooms-katholieken en pinkstergelovigen op 14 juni 2007 (zie 0184 op www.stucom.nl), is door hem bewerkt tot onderstaand tweedelig artikel in de Parakleet, een uitgave van de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten (VPE).

Deel 1 verscheen in augustus 2007 in Parakleet nr. 103, 27e jaargang, 3e kwartaal 2007.
Deel 2 verscheen in november 2007 in Parakleet nr. 104, 27e jaargang, 4e kwartaal 2007.

Het doopkleed en ons naakte geloof (I)

I. Inleiding

De Azusa-opwekking, die honderd jaar geleden begon, beperkte zich niet tot 'eigen kring', maar kreeg wereldomvattende betekenis. Het werk van de Geest doortrok christelijke stromingen, die zowel kinderdopend als geloofsdopend waren. Er is gestreefd om met de gegeven doopverschillen de eenheid en verbondenheid met elkaar te bewaren. Maar de gemeenten die ontstonden moesten zich steeds meer in verbanden organiseren. Op enkele uitzonderingen na, ziet het merendeel de doop door onderdompeling voorbehouden aan gelovigen. In het kader van een dialoog met de RKK is aan de VPE gevraagd naar haar papieren over de doop. We trekken een paar dooplijnen die vanaf de opwekking lopen tot aan de geloofsbasis, die nu als uitgangspunt dient. Verder krijgen we een aardige indicatie via een gehouden onderzoek in de VPE over de doop. Die recente peiling toont veel nuanceringen over de verhouding tussen doop en lidmaatschap of Avondmaal e.d. Verschillen die er mogen zijn. Voor wie het wil, biedt dat spectrum van variaties een uitdaging om over de verschillen na te denken. Een groot pluspunt van een netwerk van gemeenten en voorgangers is dat we van elkaar kunnen leren.

II. Historische achtergrond van de doop in de Pinksterkerken

1. De 'founding fathers' van de vroege pinksterbeweging

We bespreken beknopt hoe Charles Parham (1873-1929) en William Seymour (1870-1922) zich met de doop hebben verhouden. Parham doopte (op wat later moment) op geloof en door onderdompeling. Seymour volgde daarin. Was Seymour als kind in de Rooms-katholieke Kerk ten doop gehouden, het blijkt dat zijn ouders voorheen waren gedoopt in een baptistengemeente. Seymour leerde de doop voor gelovigen door onderdompeling.

"First, He commands His ministers to baptize in water in the name of the Father and the Son and the Holy Ghost and it was practiced by the apostles (Mt 28:19; Hnd 32:38; 22:16; 8:12,17). The eunuch was baptized (Hnd 8:35). The Apostle Paul was baptized. So many cases we can find in Acts where it was practiced after John the Baptist had died."

"We believe in water baptism. Our mode is immersion only, and single, in the name of the Father, and of the Son, and of the Holy Ghost. Mt 28:19,20; 2 Kor 13:13; and as much light as the Holy Ghost will reveal to us by His word."

"We believe in the ordinance of 'water baptism,' and teach that immersion is the only mode, in the name of the Father and of the Son, and of the Holy Ghost, only one dip, in the name of the Trinity."

"We do not believe in baptizing babies or children before they come to the age of

accountability. A little child cannot believe.”¹

2. Christelijke eenheid

Parham heeft een menselijk falen ingezien om eenheid te kunnen organiseren. Hij erkende dat ‘christelijke eenheid’ alleen maar gebaseerd kon zijn op de geestelijke ervaring met Jezus Christus, die de bron is van alle eenheid.² Seymour zag hoe vele scheidingen door het werk van de heilige Geest wegvielen. Met hem zouden we ons nog eens kunnen bezinnen op de egalitaire dimensie van Pinksteren. Toen de Azusa-opwekking zich als een inktvlek verspreidde en begon door te breken in vele kerken en stromingen, zochten diverse pinksterpioniers om de christelijke eenheid, die er door de Geest was gevonden, te bewaren.

De vader van de Europese pinksterbeweging, Thomas Barratt (zelf ook kindgedoopt), hield zijn vurig pleidooi om de eenheid nooit voor de kwestie van de doop op het spel te zetten. De Britse pinksterzending Polhill heeft onderstreept dat ‘ieder het recht heeft om zijn opvattingen zo stevig als zij het wensen mogen vasthouden, of het nu besprenkeling is of onderdompeling. Maar we moeten het recht opgeven om onze broeder de overtuiging op te dringen en altijd ons gelijk willen krijgen.’³ Op het punt van de doop ontstond er ruimte voor allerlei doopopvattingen: kinderdoop, besprenkeling, kinderzegening, onderdompeling enz. De verwijzingen naar dit streven, samen met een internationale verklaring (1912) in Amsterdam ondertekend, zijn aan het Nederlandstalige pinksterarchief toegevoegd.³ De geestelijke verbintenis was in die tijd belangrijker dan een doopleer waar iedereen zich in kon vinden. Gelovigen konden eerst, met verschillende doopvisies naast elkaar, de vreugde delen over de vervulling met de Geest. Er was een prille bedachtzaamheid om elkaar niet te verliezen in

doopverschillen. Het moest gaan om het naakte geloof, minder om het doopkleed.

3. De Nederlandse pinksterpionier Gerrit Polman

Ook Gerrit Polman (1868-1932), was op dit verbindend proces betrokken. Zijn dooplijn voert terug op de genezingsevangelist John Alexander Dowy (1847-1907), die hij in Chicago bezocht. Polman, als kind hervormd gedoopt, heeft zich later door hem laten dopen in de Christian Catholic Apostolic Church. Dowy doopte drievoudig (trinitarisch). Dat zou Polman later bij terugkomst naar Nederland ook gaan doen. Met de terugkeer van Polman naar Nederland wordt in 1907 de eerste Nederlandse pinkstergemeente in Amsterdam gesticht. Polman doopt zelf drievoudig door onderdompeling. Maar hij heeft er geen moeite mee de doop op geloofsbelijdenis erkennen, zelfs als die door besprenkeling is toegepast. Verder ziet hij de doop niet als een voorwaarde om deel te mogen hebben aan het Avondmaal. In 1925 stelt Polman het gemeentelidmaatschap in en wordt er in de kerk een doopvont gebouwd. Doopdiensten worden echter vooral tijdens conferenties gehouden. Maar de waterdoop blijkt geen voorwaarde te zijn om lid te kunnen worden van de gemeente.⁴

4. Broederschap van Pinkstergemeenten – Assemblies of God

Van de eerste Nederlandse pinkstergemeente (Polman) kunnen we een lijn doortrekken naar het later gevormde verband van de *Broederschap van Pinkstergemeenten*. Daarbij is de theologische invloed van de *Assemblies of God*, waarmee vanaf 1966 een sterke band ontstond, te herkennen. Als we teruggaan naar het begin van de *Assemblies of God*, dan heeft Eudorus Bell (1866–1923) in de vorming van de

¹ Seymour, W. J. *The Doctrines and Disciplines of the Azusa Street Apostolic Faith Mission of Los Angeles, California*; 1915.

² Parham, C. F. *A Voice Crying in the Wilderness*, Springs, 1902; p. 67.

³ Laan, C. van der, *De spade regen*, Kampen, 1989; p. 158, 165.

⁴ Laan, C. van der, *De spade regen*, Kampen, 1989; p. 4, 109, 127, 164-168.

theologische identiteit een belangrijke rol gespeeld. Bell was universitair geschoold, had daarna het *Southern Baptist Seminary* gevolgd. Na 17 jaar in de baptistengemeenten te hebben gewerkt, kreeg hij (1908) zijn ervaring met de Geestesdoop. Bell werd pinkstervoorganger en raakte sinds 1913 betrokken in een samenwerkingsverband van pinkstergemeenten.⁵ In 1914, tijdens de oprichtingsvergadering van de *Assemblies of God*, werd Bell gekozen tot algemeen voorzitter.⁶ Vanwege opspelende controverses zag men zich genoodzaakt een *Statement of Fundamental Truths* aan te nemen, waarin de leerstellige basis van de gemeenschap stond beschreven. Daarin wordt de doop in water samen met Avondmaal onder 'the ordinances of the church' genoemd. We beperken ons tot de doop:

"The ordinance of baptism by immersion is commanded by the Scriptures. All who repent and believe on Christ as Saviour and Lord are to be baptized. Thus they declare to the world that they have died with Christ and that they also have been raised with Him to walk in newness of life. Mt 28:19; Mc 16:16; Hnd 10:47,48; Rom 6:4."

De Broederschap, die sinds 1966 het contact zocht met de *Assemblies of God*, vormde eveneens een geloofsstatuut, dat met de *Assemblies* verwantschap toont. Met het Avondmaal worden de doop als 'instellingen van de Here voor zijn gemeente' genoemd:

"De Doop door onderdompeling volgend op het geloof wordt in de Schriften bevolen. Allen die zich werkelijk bekeren en geloven in Christus als Heiland en Heer, behoren in gehoorzaamheid aan 's Heren bevel, en in navolging van Hemzelf

⁵ 'The Church of God in Christ and In Unity with the Apostolic Faith Movement'. Daarin waren meer dan 350 (zichzelf besturende) gemeenten in verzameld.

⁶ Burgess, S. M. McGee, G. B. Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements, Michigan; 1988.

gedoopt te worden. Door dit te doen verklaren zij dat zij met Christus gestorven zijn en dat zij ook met Hem zijn opgewekt om in nieuwheid des levens te wandelen. (Mt 28:19; Mc 16:16; Rom 6:4)"⁷

5. *Regel en uitzonderingen internationaal*
Momenteel leert en praktiseert het merendeel van de pinksterkerken dat de doop bediend kan worden aan gelovigen door onderdompeling. Daarbij bevestigen enkele uitzonderingen de regel.⁸ In de (vooral) katholieke omgeving van Chili groeit de pinksterkerk, die ongeveer 90 % van het protestantisme beslaat. De grootste pinksterdenominatie, de *Iglesia Metodista Pentecostal de Chile* past de kinderdoop toe.

"... herkennen als sacramenten: het doopsel door besprenkeling tot berouw; het doopsel van kinderen voor de Consecratie; het heilig Avondmaal dat door de Heer is ingesteld en dat slechts voor de gelovige onze redding en slechts de richtlijn van geloof en leven symboliseert."⁹

En in de *Pentecostal Holiness Church* is 'besprenkeling' officieel toegestaan.

"The candidate shall have the right to choose whatever mode of baptism he prefers."

III. Geloofsbasis VPE

Doop en Avondmaal blijken in één geloofsartikel ondergebracht, vooral omdat beiden 'instellingen' zijn van de Heer van de kerk. Beperken we ons tot de doop, dan schrijft het gefuseerde kerkgenootschap (2002) in haar geloofsbasis:

⁷ Balen, K. v. Leach, R. L. Polen, G. v. *Het zal zijn in de laatste dagen. Wie wij zijn en wat wij geloven.* 1968.

⁸ Anderson, A. *The origins, growth and significance of the pentecostal movements in the third world,* Birmingham.

⁹ vertaald uit geloofsartikel Metodista Pentecostal de Chile

"Wij geloven dat de Doop door onderdompeling in water een getuigenis is van met Christus gestorven en opgewekt te zijn tot een nieuw leven. Allen die hun zonden belijden en geloven in Jezus Christus als hun Verlosser en Heer, behoren in gehoorzaamheid aan zijn bevel gedoopt te worden in de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest".

1. Onderzoek over het dopen in de VPE

Gemeenten in het verband van de VPE erkennen de geloofsbasis, waar o.a. ook de doop omschreven staat. Hoe de doop een relatie heeft met onderwijs, lidmaatschap, Avondmaal en gavengericht werken is per gemeente verschillend. Op 14 mei 2007 zijn er een honderdtal VPE-adressen per email aangeschreven, die geselecteerd zijn op personen die een gemeente vertegenwoordigen.¹⁰ Het doel was om een beeld te krijgen over hoe men denkt en handelt ten opzichte van de doop. De reactietijd was tot 1 juni 2007. Er kwam 37 % respons op, een geslaagd percentage. Maar het is niet meer dan een *indicatie*. De uitkomsten zijn niet representatief voor het geheel, omdat bijna tweederde niet heeft gereageerd.

2. Doop, zending en onderwijs

Van aanvang af is de pinksterbeweging een beweging met een missie. Dat de beweging internationaal een dergelijke omvang kon nemen, hebben velen voor onmogelijk gehouden. In die tijd werd veel gebruik gemaakt van tijdschriften, waardoor het pinksternieuws zich verspreidde. De drager van het nieuws is een ingrijpende ervaring. De Geestesdoop

gaat hier gepaard gaat met lichamelijk zichtbare en hoorbare reacties. Vanuit de studie van de spiritualiteit is te zeggen dat het verhaal van deze indrukwekkende religieuze ervaring 'wacht op de verteller' (Ricoeur). Een transformerende geestelijke ervaring is niet stil te houden. De Geestesdoop, zo schrijven vele pinkstertheologen, rust toe om te kunnen getuigen.

Daarbij wordt gedacht aan evangelisatie en zending. Tegelijk hebben visies over de eindtijd en de wederkomstverwachting hierin gestimuleerd. Dat alles bij elkaar zegt nog maar 'iets', want het echte werk, vermoeden wij, is het werk van de Geest. De pinksteropwekking die heeft plaatsgevonden, is illustratief om te mógen verlangen naar opwekking en levend geloof.

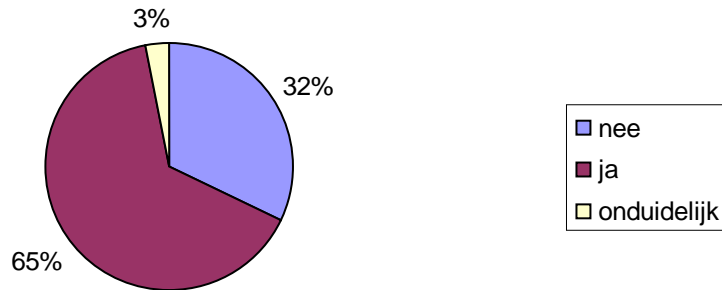
Daarom koesteren pinkstergelovigen over het algemeen hun opwekkingsgeschiedenis. In een opwekking staat iets te gebeuren, wordt het werk van de Geest hoorbaar, zichtbaar. Via een altarcall worden bekeringen zichtbaar als mensen naar voren komen, knielen, huilen en bidden. Het verstaan van de doop vanuit de zendingsofdracht (Mat. 28:19): past bij de *lichamelijke* theologie van de Pinksterkerken. Ook de doop is een zichtbare, lichamelijke en dramatische expressie van wat God in Jezus heeft gedaan. In het dopen legt de gelovige een verklaring af aan de wereld (zoals sommige geloofsartikelen uitleggen). De gelovige die deze doop ondergaat, wordt in dit heilsgebeuren verenigd en het illustreert tegelijk zijn toewijding aan God.

(lees verder op pag. 5)

---

¹⁰ I.v.m. de dialoogdag VPE / RKK op 14 juni 2007, Roosendaal.

Mag in de gemeente iemand die tot geloof is gekomen zich per direct laten dopen?

De gemeenten in de VPE spiegelen zich graag aan de missionaire gemeente, o.a. beschreven in Handelingen en het dopen heeft daar een koppeling mee. Het dopen mag bij een aantal zelfs vrij snel, waarbij meer dan eens verwezen wordt naar de doop van de kamerling (Hd. 8:26-40) door Filippus. Toch is ook het patroon herkenbaar dat er eerst onderwijs gegeven/ontvangen moet worden, voor er kan worden gedoopt (ook al kan dat onderwijs snel gaan). Bij het dooponderwijs wordt vaak Rom. 6 genoemd. Sommige voorgangers zijn juist terughoudend als het zou gebeuren op grond van emotionele drijfveren.

IV. Kinderen in de geloofsgemeenschap

1. De kinderzegening

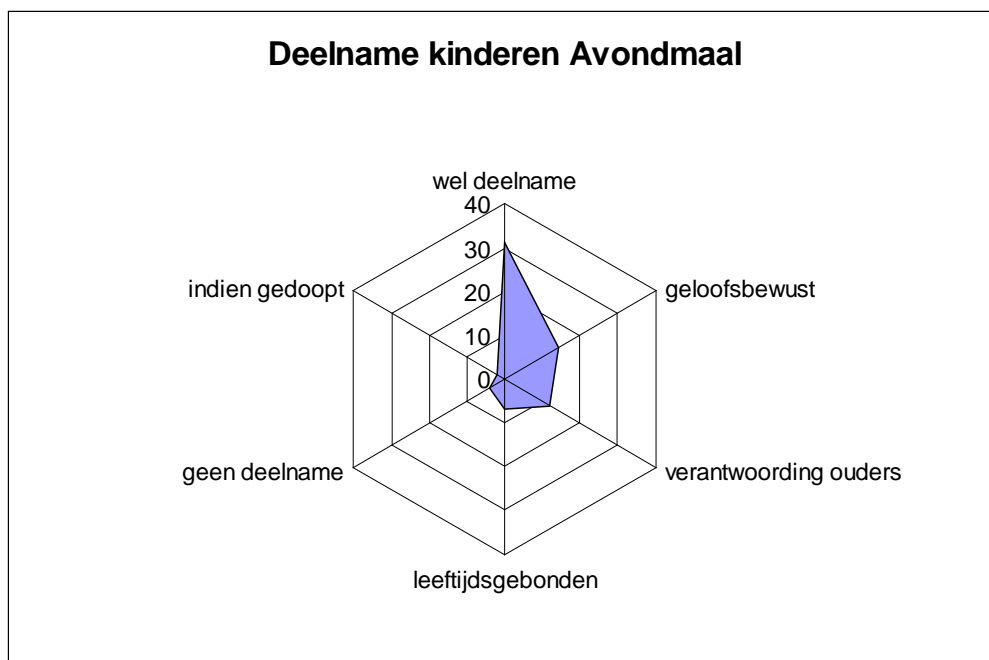
Pasgeboren kinderen worden in de gemeente (meestal) voorgesteld, opgedragen, gezegend. Vaak onder de uitnodiging van Jezus: "laat alle kinderen tot Mij komen en verhindert ze niet, want voor hen is het Koninkrijk van God". In dit ritueel vindt dank en verwondering plaats over het nieuw geschonken leven. De theologische visie over het kind in de

verhouding met God, lijkt heel positief. Een recent paper van de Assemblies of God geeft duidelijk aan dat God kinderen in bescherming neemt (Lev. 20:15) en ze zeker niet voor eeuwig verloren laat gaan (Mat. 18:3).¹¹ Daarbij zou ook nog verwezen kunnen worden naar betekenisvolle teksten die weergeven dat God zich lof heeft toebereid uit de mond van zuigelingen (Ps. 8 / Mat. 21). Kinderen kunnen in de gemeente overigens op allerlei manieren in-wijdingsmomenten meemaken; die kunnen 'vloeiend' zijn. Kinderen worden vroeg in het vieren betrokken. Op hun niveau wordt het evangelie verkondigd, waarbij de uitnodigingen om te kiezen worden gedaan. Er worden geloofs – en aanbiddingsliederen gezongen. Het is niet de doop op zich, die als noodzakelijk voor de redding gezien. Uiteindelijk, als de leeftijd van onderscheid komt, kan de genade in Christus geschonken, tot redding worden aanvaard. Daarom is het niet nodig om baby's ten doop te houden, alsof hier de doop zelf¹² noodzakelijkerwijs reinigend en vooral reddend (van de erfzonde) zou moeten zijn.

2. Avondmaal, geloof, leeftijd, doop

¹¹ *Infant Baptism, Age of Accountability, Dedication of Children*, General Council Assemblies of God, Springfield, 2007.

¹² Polen, A. van *Handboek voor gemeenteleiders*, Houten, 1992.

In de VPE kunnen in veel gevallen kinderen deelnemen aan het Avondmaal. Men vindt de koppeling tussen doop en maaltijd in het NT minder of niet overtuigend. Mogelijk wordt die betrekking gezien als van latere datum. Sommigen legitimeren kinderdeelname zelfs met een lichte verwijzing naar de Sederavond, de avond vóór Pesach, waar juist de kinderen actief op de overlevering zijn betrokken. Er moet wel sprake zijn van een zekere geloofsbewustheid, soms wordt dat ook gekoppeld aan de ouders, die wat meer zicht kunnen hebben op het geestelijk leven van het kind. Daarbij wordt soms gedacht aan 1Kor. 7:14, dat kinderen in (het geloof van) de ouders 'geheiligd' zijn. Soms wordt de deelname aan de maaltijd vanuit de gemeente of vanuit de ouders gebonden aan een leeftijd. Een minderheid ziet wel een koppeling tussen doop en Avondmaal.

In gemeenten varieert de aanbevolen leeftijd om te dopen. Een enkeling zegt vanaf 8 jaar, velen vinden vanaf 12 jaar. Wel is een gesprek met de ouders nodig en eventueel de tienerleiding. Sommigen hebben voorkeur voor nog later,

doorlopend tot het 18^e levensjaar in verband met de psychologische identiteit.

IV. Herkenning bij vroege schrijvers

1. *Het latere is beslissend*
Tertullianus (ca. 160-ca. 230)¹³ schreef in zijn *Baptismo* tegen het dopen van kinderen en tegen het lichtvaardig dopen. Hij acht de doop noodzakelijk voor hen die geloven. Het 'latere is beslissend' en wat 'volgt weegt zwaarder' dan wat 'voorafgaat'. De 'bezegeling door de doop' is 'als het kled van het geloof, dat vroeger als het ware naakt was'. Het geloof legt de doopplicht op. Ook Paulus had 'genoeg begrepen en was gekomen tot het geloof', maar moest zich 'laten dopen, wat hem nog ontbrak'. De doop is eenmalig, mag niet worden herhaald en zij mag niet lichtvaardig worden toegepast. Tertullianus relateert de snelle doop die de kamerling ondergaat. Die 'was op weg naar de tempel om te bidden, verdiept in de Schrift, zo moest hij aangetroffen worden' er was 'duidelijk en klaarblijkelijk genade van de Heer in het spel'. Tertullianus vraagt van de doopkandidaten geestelijke voorbereiding. 'Zij die op het

¹³ Hermans, J. navolgende citaten uit *Herboren uit water en heilige geest*, Brugge, 1983; p. 22-24.

punt staan de doop te ontvangen, moeten door aanhoudend gebed, door vasten, kniebuigingen en nachtwaken God aanroepen en tevens moeten zij al hun vroegere zonden belijden'... De 'omstandigheden, de gesteldheid en ook de leeftijd van een ieder' moet 'in acht genomen' worden.

2. *Volwassenen dopen*

Het 'uitstellen van de doop' kon volgens de vroege schrijver 'wel eens nuttig' zijn 'en vooral bij kleine kinderen'. 'Waarom toch is het nodig – als het niet absoluut noodzakelijk is – dat zij'...'zich aan gevaar blootstellen' en 'hun beloften niet kunnen houden'. De Heer zegt weliswaar 'Belet hen niet tot Mij te komen'. Laten zij dan komen als zij volwassen worden, als zij onderwijs ontvangen, als zij leren, waar ze komen, laten zij christenen worden, als zij Christus kunnen kennen. Waarom heeft de *schuldeloze leeftijd* zo'n haast, de vergeving van de zonden te ontvangen? Zal men in aardse zaken voorzichtiger zijn en zou men het bovennatuurlijk bezit toevertrouwen aan iemand wie men aards bezit nog niet toevertrouwt? Zij moeten in staat zijn, om het heil te vragen opdat het duidelijk zij, dat gij aan iemand die vraagt, gegeven hebt.' Hier vinden we een treffende vergelijking met *volwassenheid*; zo vreemd is het begrip *volwassendoop* dus niet. Gelet op de psychologische identiteit bepleit Tertullianus doopuitstel voor ongehuwden 'omdat hun verleidingen te wachten staan'. Daarbij moeten we bedenken dat de huwbare leeftijd beduidend eerder was dan vandaag de dag! Maar het idee is vergelijkbaar als voorgangers juist niet snel tot dopen willen overgaan.

3. *Kinderen en Avondmaal*

De 'pinksterkerkvader' Polman heeft de doop niet als een voorwaarde gezien om deel te mogen hebben aan het Avondmaal.

Als we dit vergelijken met de apostolische vaders en kerkvaders, is er een groot verschil. Volgens de apostolische vaders en de meeste kerkvaders mogen alleen

gedoopten deelnemen. Dat kinderen ook deel kunnen nemen aan de Maaltijd, die aanwijzing zien we wel bij Cyprianus en Augustinus. Deze kerkvaders bepleiten dat (weliswaar gedoopte) kinderen mogen deelnemen.¹⁴

J.E. *

Het nu volgende deel 2 van dit artikel is verschenen in Parakleet nr. 104, 27e jaargang, 4e kwartaal 2007.

Het doopkleed en ons naakte geloof (2)

In de geloofsbasis van de VPE wordt het woord van God, zoals ons dat in de Bijbel is overgeleverd, richtsnoer voor ons geloof en leven genoemd. De Schrift is van gezag hoe wij de doop willen verstaan. Pinksterkerken willen zich vooral spiegelen aan de vroegchristelijke gemeente, die ze in het NT beschreven zien. Natuurlijk bestaat dé vroegchristelijke kerk niet. Er is geen stilstaand (fotografisch) beeld; het zijn vele gemeenten die zich laten beschrijven in hun mate van veelvormigheid, met elk hun eigen proces van ontwikkeling. Een ontwikkeling die is doorgestaan tot op de dag van vandaag. De doop kent ook een zekere ontstaansgeschiedenis. We staan stil bij die ontwikkeling, de betekenis en vorm ervan. Tegelijk spiegelen we ons met gegevens uit een recent gehouden onderzoek in de VPE over de doop. Tenslotte bespreken we de verhouding met andere kerkelijke tradities.

I. Dopen; enkele schetsen vooraf

¹⁴ Zegwaard, A. *Als kinderen meevieren*, Gorinchem, 2006; p. 23,24.

1. Voorafbeelding

De christelijke doop is enerzijds een gegeven instelling van de Heer, waar een geheel eigensoortige betekenis aan werd toegekend. Tegelijk had het verschijnsel doop al een bepaalde traditie. Al lang voor de tijd, maar ook in de tijd van Jezus waren er verschillende tradities waarin de doop werd geleerd en gepraktiseerd. We zijn geneigd hieraan voorbij te gaan. Bepaalde betekenissen zijn als voorafbeelding juist meegegroeid tot wat de christelijke doop is geworden. De kerkvader Ambrosius zei:

*'Er waren doopsels van de Joden, sommige waren overbodig, anderen dienden tot voorafbeelding. En juist die voorafbeelding komt ons ten goede, want zij kondigt de waarheid aan.'*¹⁵

2. Wassen, besprenkelen met water

Al in het OT zien we dat Israël door rein water besprenkeld of door water schoongewassen wordt van onreinheid en zonde (Lev. 6:28; 15 en 16, Ez. 13:11-14; 36:25, Psalm 51:4,9). De Grote Verzoendag, die vooraf gaat aan een tijd van inkeer, bidden, vasten en omkeer en wordt afgesloten met een ritueel reinigingsbad in de Mikva, dat soms ook wel het bad van de wedergeboorte werd genoemd. Maar ook de verhalen over de zondvloed, Naäman en de Rode Zee, symboliseren de doop.

3. Proselietendoop

In de proselietendoop zijn opmerkelijke overeenkomsten te vinden met de christelijke doop. Daar is het uitgangspunt dat de kandidaat moet geloven in God. Dat betekende soms ook het moeten verlaten of geringschatten van vaderland en familieleden. Het herinnert ons aan de woorden van Jezus: 'Wie mij volgt, maar niet breekt met zijn vader en moeder en vrouw en kinderen en broers en zusters, ja zelfs met zijn eigen leven, kan niet mijn leerling zijn.' (Lk. 14:26 e.v.) Ook de proselietendoop wordt niet automatisch of gedwongen voltrokken. Het is een doop op basis van persoonlijke vrijheid. De

motieven van de doopkandidaat moeten worden onderzocht. En er wordt onderwijs in de geboden gegeven. De toetreding door de doop is eenmalig. Voorafgaand aan de doop moet de besnijdenis hebben plaatsgevonden. Er moet worden ondergedompeld in het water omdat het gaat om reinheid en opname in het verbond. Hoewel we in de benadering overeenkomsten zien met de christelijke doop, is er o.m. het belangrijke verschil dat de proseliet zichzelf moet onderdompelen.

4. Farizeeën

De Farizeeën doopten ook (Mt.23:15) en kenden daar betekenis aan toe van reiniging, heiliging, vergeving van zonden en naar de Wet leven. Ook konden zij daarbij tegelijk een verband leggen met de eindtijd, het laatste oordeel en de opstanding van doden.

We zien hier duidelijke verschillen met het concept van de christelijke doop. De verhouding tot de Wet is anders. Ook gaat het niet meer om Levitische reinheidsvoorschriften. Het heil van God blijkt met de komst van de Messias de grenzen van Israël te overschrijden. In Jezus komt God voor alle mensen, voor de wereld.

5. Johannes de Doper

Bij de doop van Johannes de Doper gaat het om het oordeel over zonde, waar berouw, omkeer en vergeving van zonden voor nodig is. Het gaat om onderdompeling, reiniging en daadwerkelijk vrucht dragen, waardoor de bekering voltooid wordt. In de doop van Johannes gaat het vooral om de trouw aan de Thora en de verbondsvernieuwing. In de christelijke doop verdicht zich dat tot de persoon en het werk van Jezus Christus, die de dopeling mag navolgen.

6. Essenen

Binnen de Esseense traditie zien we bij het dopen of besprenkelen heel duidelijk een verbinding tussen reiniging en de gave van de heilige Geest, waarmee de gelovigen verlicht kunnen worden. Het

---

¹⁵ Hermans, J. *Herboren uit water en heilige Geest*, Brugge, p. 133, 1983.

gaat hierbij om de wedergeboorte. In deze 'eindtijd' moet het kwade worden verzaakt en vóór de leden in de gemeenschap kunnen worden ingelijfd gaat er een vastenperiode, oprecht berouw en omkeer, aan vooraf. Grote verschillen zijn dat de Essenen zich afzonderden als exclusieve woestijngemeenschap, dat lidmaatschap mogelijk was op basis van uitverkiezing en dat de Messias als hogepriester en leraar verwacht werd om Israël tot wedergeboorte te brengen, waardoor het koninkrijk van God zou worden hersteld.

II. De betekenis van de christelijke doop

Er is niet een systematische dooptheologie overgeleverd. De meeste betekenissen van de christelijke doop vinden we bij Paulus. Allereerst is God in de Messias Jezus gekomen voor Israël en alle volkeren. De doop maakt zichtbaar dat mensen toetreden op grond van geloof in Christus. Er is vergeving van zonden. Het oude onderscheid van de besnijdenis is nietig; er is geen besnijdenis nodig om ingelijfd te worden in deze geloofsgemeenschap. De werken van de wet zijn evenmin grond voor rechtvaardiging, slechts het geloven in/van Christus. Iemand die zich bekeert, maakt een keuze om Jezus na te volgen. Bekering is weliswaar het menselijk handelen op het aanbod van Gods genade in Jezus Christus, maar het onzichtbare werk daarin is het werk van God in de wedergeboorte. Op dat nieuwe leven is de Geest volop betrokken. In de doop worden de beloften van het toekomstige leven zichtbaar. De doop symboliseert de dood en opstanding van Jezus Christus. Het ritueel betekent dat het oude leven in het watergraf wordt afgelegd. Zoals Jezus door de kracht van God is opgestaan, mag de dopeling opstaan tot een nieuw leven. Het vraagt gehoorzaamheid om het nieuwe leven uit te leven en het wordt mogelijk door de kracht van de heilige Geest. In de naam van de Vader, de Zoon en de Geest worden mensen 'in Christus' gedoopt; zo zijn zij allen aan elkaar in

gelijkheid verbonden, worden zij ingelijfd in het lichaam van Christus, zijn gemeente en opgenomen in een nieuw verbond.

III. De doopvorm

1. *Het NT en Apostolische geschriften*
De VPE gelooft en praktiseert doop door onderdompeling die volgt op geloof. Vanuit de lezing van het NT wordt dit het meest aannemelijk gevonden. Ook ziet men hiervoor grond in de apostolische vaders. Justinus (ca. 100/114-165) leert een dopen ná het 'geloven in de waarheid', na voorbereiding van bidden, vasten en om vergeving van zonde vragen, gekoppeld aan een belofte om naar de doop te zullen leven. Het dopen moet op 'een plaats waar water voorhanden is en daar worden zij op dezelfde manier als wij voordien, op hun beurt herboren'.¹⁶ Tertullianus (ca. 160 - ca. 230) is in zijn *Baptismo* nog duidelijker (zie vorig nr. *Parakleet*). Ook de *Didascália Apostolorum*¹⁷ (ca. 50-120) spreekt over onderwijs en belijdenis dat vooraf dient te gaan aan het dopen, bij voorkeur in stromend water. John Karsten (docent Azusa) heeft in een vroeger nummer van *Parakleet* de *Didachè* besproken. Hij ziet het geschrift als 'een kerkorde', waar 'richtlijnen voor het samenleven als christenen in de gemeente' in staan. 'Toen de eerste gemeenten ontstonden, leerden zij niet alleen van de woorden van apostelen en evangelisten. Zij leerden ook van wat zij samen deden.' Het is 'het proces van gewoontevorming'... 'de eerste doopdienst was het model voor alle latere doopdiensten'. 'Voorafgaand aan de doop werd het gedeelte van de twee wegen voorgelezen. De richtlijnen voor watergebruik zijn vooral praktisch van aard.'¹⁸

2. *'Vorm en inhoud' bij Kerkvaders*
In het NT, in de catechetische lessen, brieven en preken van de Apostolische Vaders en bij Kerkvaders merken we hoe de doop juist in het ondergaan en oprijzen, herinnert aan het leven en sterven van de Heer. Zowel vorm als inhoud, die moeilijk

¹⁶ Hermans, J. *Herboren uit water en heilige Geest*, Brugge, 1983.

¹⁷ Vert. *Onderwijs van de Apostelen*

¹⁸ *Parakleet* nr. 17, 1985.

van elkaar zijn te scheiden, lijken de doop tot *christelijke* doop te hebben gemaakt.

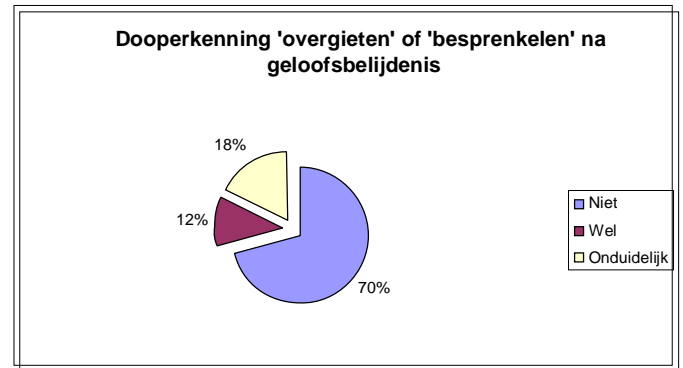
a. Cyrillus¹⁹ (ca. 313-387) accentueert de symbolische zeggingskracht van het ritueel: 'wij zijn niet waarlijk doodgegaan, niet waarlijk begraven, niet na een echte kruisdood opgestaan, maar het was een nabootsing in beelden, een verlost worden in werkelijkheid. Christus is werkelijk gekruisigd en werkelijk begraven en werkelijk opgestaan en heeft dit alles goedgunstig zo voor ons geschikt dat, als wij door nabootsing deelnemen aan zijn lijden, wij de verlossing in echtheid zouden winnen.' De doop is 'een mededeling van zondevergiftenis en van kindschap', 'een gemeenschap met Christus' echte lijden in beeldenspel', 'alles is in afbeeldingen aan u geschied, omdat gij beelden zijt van Christus.'

b. Basilius (330-379) verstaat dopen als 'door de begrafenis in het doopsel na te volgen. De lichamen van de gedoopten worden als het ware in het water begraven. Het doopsel laat dus symbolisch het afleggen van de werken van het vlees zien,'...In de doop zijt gij met Hem begraven (Kol.2:11-12).' 'Het water biedt het beeld van de dood aan, alsof het het lichaam in een graf ontvangt, en de Geest stort er zijn levendmakende kracht in en vernieuwt onze zielen van de dood der zonde naar het leven van de oorsprong. Dit is dus van boven geboren zijn uit water en uit Geest, omdat de dood in het water wordt voltrokken, en ons leven door de Geest wordt bewerkt.'²⁰

c. Ook Ambrosius (339-397), Gregorius van Nazianze (329 – 389) en Gregorius van Nyssa (334-394)²¹ hebben over de doop gesproken als beeld van ondergaan in het (water)graf en opstaan met Jezus.

3. Moeite met overgieting of besprenkeling

Een recente peiling²² geeft de indicatie af dat veel gemeenten, aangesloten bij de VPE, een radicaal standpunt innemen, waar het de doopvorm betreft. Zij dopen graag door onderdompeling.

Ook is er terughoudendheid om dooperkenning te geven aan gelovigen die op geloof gedoopt zijn door overgieting of besprenkeling. Misschien roept het woord besprenkeling direct associaties op met de kinderdoop, die men niet kan erkennen als Bijbelse doop. Het woord baptizō (doop) zou 'onderdompelen' betekenen. Hoe sterk is dat argument? Baptizein (dopen) wordt ook gebruikt voor reinigen (o.a. Mc.7:4; Lc.11:38), dat kan wijzen op wassen. De vergelijking is er als in ons spraakgebruik iemand zegt: "ik ga een bad nemen". Het kan letterlijk zo zijn dat iemand zich gaat onderdompelen. Maar het kan evengoed staan voor een opfrissing onder de douche. In dat geval is er sprake van overgieting van boven. In een theologische discussie klinkt al snel het verwijt dat het 'letterlijk nemen' van het woord 'dopen' een fundamentalistische lezing is van de Schrift. Het gaat hier vooral om het ritueel en wel de boodschap, de kracht en de werking ervan. Misschien is de striktheid goed te vergelijken met een 'sacramenteel' denken en handelen. Immers, als een handeling 'door de Heer is ingesteld', is het als zódanig geldig, als ook de juiste vorm is toegepast. En aan die geestelijke handeling kan pas rechtmatigheid worden verleend als 'de staat' van wie zich laat dopen 'de juiste' is. Een doopkandidaat immers behoort onderwezen te zijn, het geloof aanvaard te hebben en daar in te leven. Misschien ook is de zorg om de juiste doopvorm een vrees voor een verwatering die het ritueel zal uithollen tot een betekenisloos surrogaat. Het gaat dan

¹⁹ Hermans, J. citaten uit *Herboren uit water en heilige Geest*, p. 208-211, Brugge, 1983.

²⁰ *Ibid*, p. 199.

²¹ *Ibid*, p. 149, 152, 158, 202, 204.

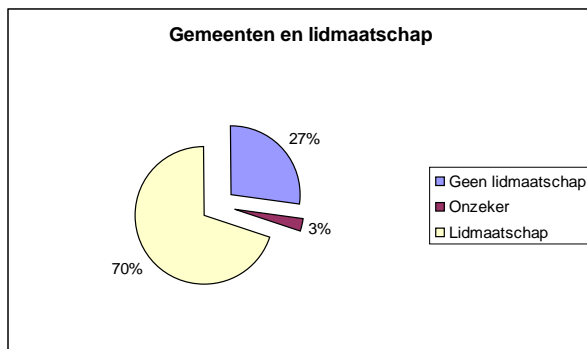
²² Zie Parakleet nr. 103.

om de consistentie en continuïteit van wat bij de eigenheid van het ritueel hoort. Verder zal elke dopende voorganger, die zelf dit ritueel heeft 'onder-gaan', zich kunnen associëren met de dopeling, de invloed en betekenis die dat voor hem/haar heeft gehad en nog heeft.

IV. Lidmaatschap en participatie

1. *Geloof in de reddende genade*

Wannéer horen mensen 'bij de gemeente' en op grond waarvan? En speelt de doop daar ook een rol bij? Natuurlijk wordt het statutair lid zijn van de gemeente niet van gelijke orde gezien als lid zijn van het lichaam van Christus of lid zijn van de algemene Christelijke kerk. De reddende genade door Jezus Christus, die mag worden aanvaard (Mc. 16:16) - en niet de doop op zich - is fundamenteel voor het behoud van een mens en als leerling toegevoegd zijn aan de kring van de Messias. Vervolgens is het ook zo dat niet alle gemeenten een lidmaatschap kennen. Dat laat iets zien van de mate en de vorm waarin een gemeente georganiseerd is.

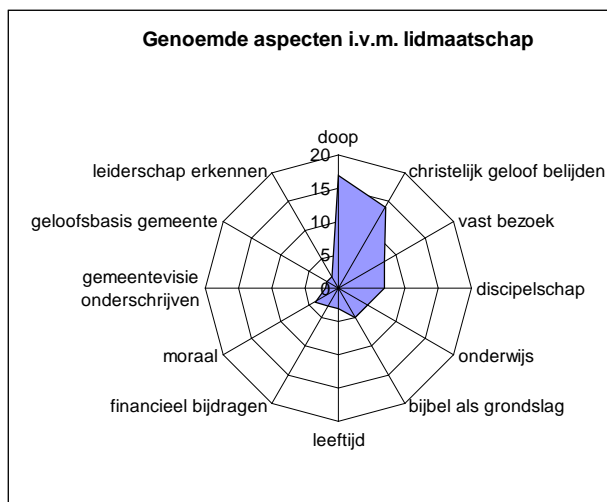

Vervolgens kunnen gemeenten het lidmaatschap formeel of minder formeel toekennen. Het kan vloeiend zijn, als bijvoorbeeld de samenkomsten regelmatig worden bezocht en het christelijk geloof wordt beleden. Evengoed kunnen gemeenten het op prijs stellen dat er eerst kennis wordt genomen van de statuten die laten zien dat er bepaalde afspraken zijn vastgelegd. Enkele gemeenten vragen het daadwerkelijk dat er bijvoorbeeld met een geloofsbasis of gemeentevisie wordt ingestemd. Anderen markeren weer de doop, waardoor mensen als vanzelfsprekend toebehoren aan de

geloofsgemeenschap, terwijl weer anderen er alsnog een aanmelding bij verwachten. Misschien is het wel een goed idee om als VPE na te denken over een doopregister...

2. *'Ongedoopten' en participatie*

Mogen zij die ongedoopt zijn leidinggevende geestelijke taken in de gemeente verrichten? Een groot gedeelte vindt het niet gepast dat ongedoopten een leidinggevende taak in de gemeente verrichten. Er is een voorzichtigheid, vooral als het gaat om onderwijskundige taken (een enkele keer valt daarbij het begrip 'ambt'). Tegelijk blijken de grenzen hierin vloeiend te zijn. Er is ruimte om (assisterende) taken te verrichten onder leiding van anderen (die wel gedoopt zijn). Tussen het uiterste van een absoluut 'nee' en dat van een instemmend 'ja' zijn de variaties op te merken. Bij de laatste categorie komt wel de vermelding op wat men 'nog liever' zou wensen. Er komen ook reacties dat het van belang is te letten op de 'geestelijke gezindheid', 'wedergeboorte', streven naar 'leven in verbondenheid met God' en/ of 'doop met de heilige Geest'. Er zijn er die kleine leidinggevende geestelijke taken geen bezwaar vinden. Sommigen geven aan dat dit per persoon bekeken moet worden. Anderen vinden taken die vooral op het praktische vlak liggen prima, al kunnen dat ook 'charismata' zijn. Verder is er in die overweging een verschil gemaakt tussen vaste en tijdelijke taken. Enkele gemeenten laten heel consistent een inclusief en open charismatisch kerkbeeld zien. Daar is de nadruk dat ieder christen al lid is van de kerk van Christus en er uiteindelijk maar één kerk van Christus is. Men kent ook een open avondmaal, waar (ongedoopte) kinderen aan deelnemen. In deze gemeenten kan ook een godvruchtige en toegewijde kindgedoopte christen lid worden. Al zou iemand zich niet of niet meteen laten dopen (zoals de gemeente dat voorschrijft) mogen er toch geestelijke taken worden uitgeoefend. Dat laatste is dan vooral afhankelijk van de geestelijke gaven die de persoon heeft ontvangen.

3. Een markant voorbeeld

Van een (VPE) gemeente werd bekend dat volgens hun statuten mensen pas lid konden worden als zij 'gedoopte christenen' waren. In de gemeente bevond zich een vrouw, die reeds in een andere kerk als kind ten doop was gehouden. Ook had zij die doop later bevestigd door haar geloofsbelijdenis. In de evangeliegemeente stond zij bekend als geestelijk meelevend, integer en dienstbaar. Zij verlangde als gemeentelid leidinggevend werk te kunnen doen. Volgens de statuten kon zij geen lid worden van de gemeente omdat de doop, zoals de gemeente leerde, niet aan haar was voltrokken. De vrouw was ervan overtuigd dat de doop eenmalig is, ook al was er iets aan te merken op het tijdstip en de vorm ervan. Dit dilemma werd besproken door het pastorale team en het bestuur van de gemeente. Alle motieven werden onderzocht. Deze vrouw jarenlang op een vriendenlijst laten staan, paste niet. De statuten waren duidelijk en stonden die niet voor de identiteit van de gemeente? Toen de voorganger uiteindelijk een statutenwijziging in stemming bracht werd de term 'gedoopte' geschrapt. Zo werd de gave van deze ene mens aan de gemeente van harte verwelkomd. Het is zinnig hierover na te denken als de geloofsweg van een broeder of zuster via een andere (doop)traditie is gegaan.

4. Gedachten tot relativering

²³ Lukken, G. Rituelen in overvloed, Baarn, 1999; p. 59.

Zónder het pleidooi voor de onderdompeling te ontcrachten noemen wij hier enkele argumenten, die kunnen leiden tot een relativering. Het is aan de gemeenten of zij deze voldoende geldig vinden. In ieder geval is er in het vroege geschrift de Didachè bij gebrek aan water het overgieten van water als doopvorm toegestaan. Daar maakt de vorm de doop dus niet ongeldig. De eerste pinkstervoorganger Polman overigens heeft er ook geen moeite mee gehad de doop op geloofsbelijdenis te erkennen, zélf als die door besprenkeling zou zijn toegepast. De angst voor ontwaarding van het ritueel is terecht. Echter, we kunnen ook opmerken dat bij rituelen de woorden en handelingen vaak worden ingekort en tot wezenlijke elementen teruggebracht. Het wordt niet omslachtig, maar gestileerd en eenvoudig gemaakt. We zien bij de Maaltijd ook geen 'overvloed aan brood en wijn, maar juist een geringe hoeveelheid, zodat het perspectief verspringt'.²³ Daardoor kan het symboliseren ook worden versterkt. Volgens die uitleg zou trouwens een geringe toepassing van water in de doop mede kunnen worden verklaard. Tenslotte blijft de vraag of de afwijzing van een doop op geloof met besprenkeling of overgieting als vorm zo hard of volledig moet zijn. Heeft dit getuigenis 'voor God en zijn gemeente' geen enkele waarde? Heeft er van Godswege in het geestelijk leven van deze gelovige helemaal niets plaatsgevonden? Aan de hand van het onderzoek bleken er voorgangers te zijn die vermeldden dat met het vragen naar 'de norm' het antwoord soms rigide kan doorklinken. Er kwamen toelichtingen als: 'in de praktijk zijn we geduldig', 'we willen niets forceren', 'geloof niet afdwingen', maar het 'kan zich ontwikkelen in ruimte en vrijheid', we willen er 'niet statisch mee omgaan', je moet het 'per persoon bekijken'.

V. Oecumene

1. Eén doop... één God en Vader van allen

De doop is een prachtige symboliek waarin wij als christenen kunnen (h)erkennen dat wij 'in Christus' verenigd zijn. De oproep van Paulus in de gemeentebrief zouden we hartstochtelijk moeten beamen.

“Ik vraag u dan ook dringend de weg te gaan die past bij de roeping die u hebt ontvangen: wees steeds bescheiden, zachtmoedig en geduldig, en verdraag elkaar uit liefde. Span u in om door de samenbindende kracht van de vrede de eenheid te bewaren die de Geest u geeft: één lichaam en één geest, zoals u één hoop hebt op grond van uw roeping, één Heer, één geloof, één doop, één God en Vader van allen, die boven allen, door allen en in allen is. Aan ieder van ons is genade geschonken naar de maat waarmee Christus geeft.” Ef. 4:1-4

Toch blijkt de doop een gebroken symbool van eenheid, waarbij elke traditie nu zo zijn geldigheidsaanspraken heeft. Over die ene doop spreken is even moeilijk als over een vierkante cirkel met zes of meer hoeken. Het is onbescheiden om hier normatieve uitspraken te doen over dooperkenning en oecumene. Daar gaan de VPE-gemeenten en hun voorgangers zelf over. Elke geloofsgemeenschap wordt geregeerd door haar eigen statuut. De passie om trouw te zijn aan het getuigenis van de heilige Schrift is daarbij te herkennen. Het laat ook zien dat we ons als gelovigen kerninhouden van de traditie waarin wij staan, eigen maken. Maar we mogen ons er niet met een *Jantje van Leiden* van af maken. Er bestaat ook zoiets als de eenheid in Christus, die ons vanuit verschillende tradities verenigt tot die ene Kerk.

2. Respectvol omgaan met andere kerken

---

²⁴ Verslag 'Perspectives on koinonia'; http://www.pro.urbe.it/dia-int/pe-rc/doc/i_pe-rc_pent03c.html

²⁵ <http://www.oikoumene.org/?id=2638>

²⁶ Lima-rapport Doop, Eucharistie en Ambt, Verklaring van de Commissie voor Geloof en

In 1987 werd gesproken over de doop tijdens de internationale dialoog tussen de RKK en diverse pinksterkerken. Vanuit de Broederschap was Herman van Amerom (sr) daar aanvankelijk als waarnemer op betrokken.²⁴ Later is dat officieel geworden; het landelijke verband kwam ertoe een vertegenwoordiger te laten deelnemen. Binnen de VPE is toenemende aandacht voor officiële contacten met andere denominaties. Er is geen betrekking met de Wereldraad van Kerken. Dat betekent dat de VPE zich binnen dit verband niet heeft beziggehouden met oecumene. In 2007 is het vijftig jaar geleden dat men in Lausanne de eerste conferentie hield over de oecumenische samenwerking van de kerken. Na 25 jaar verscheen in Lima, de hoofdstad van Peru, het rapport *Baptism, Eucharist and Ministry*²⁵ of het zg. LIMA-rapport²⁶, dat wel wordt wel gezien als een mijlpaal in het herstel van de eenheid tussen kerken. Binnen de VPE is het rapport weinig bekend. Gelet op het oecumenisch streven binnen de vroege pinksterbeweging,²⁷ kan dit de VPE aanspreken. Aan het rapport hebben meer dan honderd theologen meegewerkt. Een van de theologische conclusies is dat doop op belijdenis “the most clearly attested pattern in the New Testaments documents” is. Het rapport laat goed zien dat de doop niet los te behandelen is. Er zijn verbanden met de wijze waarop de kerk zich denkt te moeten besturen, de visie op ambten en de verhouding met de Maaltijd. Vooral klinkt het appèl door om de eigen traditie niet absoluut te stellen. Dat rapport is geschreven, de uitwerking is gaande, maar vraagt nog om nadere voltooiing. Dat mensen hierin elkaar toch kunnen vinden en verstaan, lijkt een Godswonder, als op het feest van Pinksteren. Misschien is het zo dat, waar de Geest niet meer dan vijftig dagen over

Kerkorde van de Wereldraad van Kerken, Lima, Peru, januari 1982.

²⁷ Zie Parakleet nr. 103.

doet, mensen daar meer dan vijftig jaar over doen.

3. *Dialoogdag VPE - RKK*

De dialoogdag 14 juni 2007 bracht twee tradities bij elkaar tot een gesprek.²⁸

Daarbij werd een opmerkelijke overeenkomst duidelijk in de zorg dat het doopritueel niet uitgehold zou moeten worden. Ook werd gedeeld dat doop op geloof door onderdompeling vanuit de Schrift gefundeerd is. Mgr. Janssens vond pogingen om bepaalde teksten naar de kinderdoop toe te lezen, minder aannemelijk. Steeds sterker werd het perspectief dat kinderen niet alleen onder de aandacht en zorg van God vallen, maar helemaal bij Christus en de geloofsgemeenschap mogen horen en daarom ook via de doop mogen worden ingelijfd. Een theologisch verhaal, dat gaandeweg steeds steviger is geworden, al is momenteel de geloofsdoop in meerdere kerken op retour. Voor de RKK

is een 'gewoontedoop', waar later echter niets meer mee wordt gedaan, ook een dilemma. Vanuit de VPE werd de vraag gesteld of de RKK de doop vaker zou willen toepassen door onderdompeling, nu zelfs blijkt dat de catechismus van die kerk dat de aanbevolen wijze noemt.

Voorgangers van de VPE kregen de vraag voorgeschoteld of doopkandidaten, die eerder als kind in een andere kerk zijn gedoopt, hun onderdompeling op volwassen leeftijd een 'doopvernieuwing' mogen noemen. Zo kan er erkenning worden gegeven aan wat de Heer heeft geschonken in de kinderdoop en kan aan de eenmaligheid van de christelijke doop recht worden gedaan.

J.E.*

Zie ook 0184 op www.stucom.nl.

*Naam bij de redactie bekend

Dit is 0183 op www.stucom.nl

---

²⁸ Verslagen en persberichten hierover:
<https://www.stucom.nl/>